

İBN HALDUN'UN ASABİYET TEORİSİ VE GÜNÜMÜZDEKİ KARŞILIKLARI

Elnur Azimli,

*Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Din Sosyolojisi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.
azimlielnur@gmail.com*

ÖZET

İbn Haldun 14. Yüzyılda Kuzey Afrika'da yaşamış müslüman mütefekkir ve bilim adamıdır. O, İslam medeniyetinin duraklamaya, gerilemeye ve zayıflamaya başladığı bir dönemde İslam fikir ve ilim semasında parlayan son yıldız olmuştur. Kendisi etkili bir siyaset adamı olarak hayatını iktidar kavgaları arasında geçirmiş ve böylece devlet ve yönetim alanında zengin tecrübe kazanmıştır. İbn Haldun ilimi, dünya dörüşü ve tecrübelerine dayanarak kendine has eserler ortaya koymuş ve kavramlar geliştirmiştir.

Bu çalışmada İbn Haldun'un *Mukaddime* isimli eserinde sıkça kullanılan kavramlardan biri olan asabiyetin ne olduğu ve modern dönemdeki karşılıkları araştırılmıştır. Asabiyet arap toplumunda cahiliye döneminde kullanılan bir kavram olarak yakın akrabayı korumak ve gözetmek duygusunu ifade etmekteydi. İbn Haldun bu kavramı geliştirerek devleti kurmak, yönetmek ve yönetimde kalmak için asabiyet duygusunun önemini ortaya koymuştur. Çalışmamız kapsamında İbn Haldun'un asabiyet kavramını tarihten alarak günümüz toplumlarında karşılığını bulmaya ve işlevsel hale getirmeye çalıştık. Böylece nihai amacı mülk (iktidara gelme) olan asabiyetin günümüz modern ulus devletlerinde siyasi partiler şeklinde somutlaştığını ifade ettik.

Orta asır devletlerinden farklı olarak demokratik kurallarla yönetilen günümüz devletlerinde yönetimdeki grup iktidarını sürdürmek için halkın oyuna ihtiyaç duyar, bu nedenle kendi asabiyetini halk arasında her zaman güçlü tutmaya çalışır. Araştırmamızda modern devletlerde asabiyeti güçlendiren bazı faktörler *Mukaddime*'den alınan örneklerle karşılaştırılarak gösterilmiştir. Son olarak, demokrasi kurallarının çalışmadığı baskıcı rejimlerde egemen gücün iktidarda kalabilmek için halk asabiyetini baskı yoluyla nasıl yok ettiğini yine İbn Haldun'dan alınan örneklerle açıklamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: *Asabiyet, ulus-devleti, siyasi partiler.*

Giriş

İbn Haldun İslam aleminin zayıflamış ve siyasi çalkantılarla dolu, karmaşık bir döneminde yaşamış ünlü müslüman bir düşünür, aynı zamanda yaşadığı 14. yüzyıl siyasi hayatında faal yer tutmuş etkili bir devlet adamıdır. İbn Haldun kendi siyasi tecrübelerinden ilham alarak kaleme aldığı *Mukaddime-si*'nde, kendine has kavramlar oluşturmuştur. Bu kavramların en önemlilerinden biri de, yazara göre devletin kurulmasını ve yıkılmasını şartlandıran ve temelini oluşturan, asabiyet kavramıdır.

Aslında, asabiyet İbn Haldun tarafından türetilmiş bir kavram değildir. şöyle ki, bu kavram Cahiliyye döneminde, yakın akrabayı haklı veya haksız olmasına bakmaksızın her halükarda savunmak anlamında kullanılıyordu. (ağırıcı 1991, 453) İslam dini yayıldıktan sonra ise bu kavram din kardeşini haklı olduğu durumda korumak, haksız olduğu durumda ise haksızlıktan ekindirmek yoluyla ahiret azabından korumak anlamında kullanılmıştır (Buhari, İkraah, 7). Fakat, İbn Haldun asabiyet mefhumunda derin manalar sezmiş, bu manaları keşfetmiş, daha önce farkına varılmayan asabiyetin gücünü, tesirini ve önemini ortaya koymuştur. Bu suretle, İbn Haldun'un anladığı, yeni ve değişik hüviyetle ortaya koyduğu asabiyet kavramı, daha önceden bilinen ve anlaşılan asabiyetten çok farklıdır (Uludağ 2017, 97).

Bu alışma kapsamında, İbn Haldun'un ortaya koyduğu asabiyet teorisinin sadece tarihi devletleri anlamak için değil, aynı zamanda günümüz ulus devletlerini ve onların iktidar biçimini anlamak için de faydalı ve önemli bir kavram olduğunu ortaya koymaya çalışacağız. İbn Haldun'un ortaya koyduğu asabiyet kavramı siyasi bir kavramdır ve nihai amacı iktidarı ele geçirmektir. Fakat orta asırlarda iktidara gelme yolları ile modern dönemdeki iktidar mücadeleleri birbirinden köklü şekilde farklılık arz etmektedir. Görünüşteki farklılıklara rağmen amacını ve özelliklerini iyice anladıktan sonra bu mefhumu, günümüz toplumlarına uygulayarak ondan faydalanabilir ve tarihin sayfalarından çıkararak işlevsel hale getirebiliriz. Bunun için öncelikle, asabiyetin tanımı ve özelliklerinin neler olduğu ve nihai amacı İbn Haldun'un bakış açısıyla ele alınarak gösterilecek, ardından bu kavramın günümüz için karşılığının ne olduğu araştırılacaktır. Bunun yanısıra, asabiyeti gclendiren modern faktörler gösterilerek, onların asabiyet duygusunu nasıl gclendirdiğine değinilecektir. Son olarak, asabiyetin günümüz toplumları için ne derece önem arz ettiği sorgulanacak ve İbn Haldun teorisi çerçevesinden yola çıkararak asabiyesini kaybetmiş halkların durumu *Mukaddime*'den getirilen örnekler ışığında ele alınacaktır.

Asabiyetin Anlamı ve Çeşitleri

Asabiyet kavramı lügavi anlamda Arapça'daki *aseb*, *asb*, *usb* kökünden türeyerek sarmak, kuşatmak, biraraya toplanmak, savunmak anlamlarına gelmektedir. (İbn Manzur 1414, 606). Bundan başka *isabe*, *isab*, *usbe* kelimeleri sargı, insan olsun hayvan olsun on ile kırk kişi arasındaki topluluk demektir. Kavram olarak ise asabiyet, cahiliye döneminde bir kabileyi teşkil eden fertlerin hakikaten kendi kabilelerine mensup olan veya öyle kabul edilen birini, haklı haksız mutlak surette ve kayıtsız şartsız başkalarına karşı korumayı, ona destek olmayı temin eden kabilecilik hissi ve gayreti asabiyeti meydana getirmektedir. O, kabile fertlerinin birleşmesini, yardımlaşmasını, dayanışmasını, birbirlerini ve kabilelerini müdafa etmelerini ve öbür kabilelere birlikte tecavüz ve taarruzda bulunmalarını temin eden bir histir. (Uludağ 2017, 94).

Asabiyet duygusunu anlamak için aynı kökten gelen asabenin ne olduğunu anlamamızda fayda vardır. Asabiyet bağı ile biraraya gelen insanlara asabe denilmektedir. Asabe sözü cemaat, topluluk, grup gibi anlamlara gelmektedir. Fakat asabe, mutlak anlamda bir cemaat değildir, aksine tam olarak "kişinin kendisinden ayrılmayan akrabalarından" oluşan bir topluluktur. Yani kişinin tüm akrabaları onun asabesi olmayabilir. Akrabalık ve ayrılmazlık veya birliktelik asabenin varlığı için zorunlu iki şarttır. (El-Cabiri 2018, 208). Kısaca ifade edersek, kavgada ve savunma sırasında yakın akraba kişinin etrafını saran onu korumaya çalışan kişilere de asabe denilmektedir. (Karaman 1991, 452) Bu anlamda asabiyet, topluluğun fertlerini birbirine bağlayan ve her hangi bir dış tehlikeye karşı koymak veya saldırıda bulunmak söz konusu olduğunda bütün topluluk üyelerinin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhu, başka sözle, toplumsal-psikolojik bağıdır. (Çağrıncı 1991, 453).

İbn Haldun, devlet ve hanedanların ortaya çıkmasında veya bir grubun yönetimi ele geçirmesinde önemli bir itici güç olduğunu düşündüğü asabiyet kavramını *Mukaddime* isimli eserinde sıkça kullanmakta ve farklı özelliklerine dikkat çekmektedir. Asabiyet kavramı, modern siyaset felsefesinin üzerine bina edildiği eşitlik, özgürlük, özerklik, güç, erdem, hak, adalet, meşruiyet gibi parametrelerden biri, hatta bunların arasında en merkezî olabilecek kadar açıklama gücü yüksek bir kavramdır. Asabiyet, İbn Haldun'un sosyal felsefesinin omurgasını teşkil etse de, bu güne kadar asabiyetin kapsamlı ve üzerinde uzlaşmış bir tanımı yapılabilmemiş değildir. (Kayapınar 2006, 87). Bu nedenle de onun asabiyetten kastettiği mana değişik izah ve yorumlara sebep olmuş ve aynı kavram farklı dillere farklı şekillerde tercüme edilmiştir. Asabiyet kelmesini Rosenthal İngilizceye "group feeling" (hizip hissi), solidarity (dayanışma, tesanüt), "striking power" (vurucu güç), Fransızcaya De Slane "esprit de

corps” (zümre ruhu), Vincent Monteli “esprit de clan” (kabile ruhu) tabirlerini kullanmıştır. Diğer bazı müelliflerin asabiyete karşılık olarak kullandıkları ifadeler de şunlardır: Von Kremer “gemeinsinn” (cemaat hissi), “nationali tatsidee” (milliyetçilik fikri), H. Ritter, “feeling of solidarity” (dayanışma hissi), H. Han şirvani, “communal spirit” (cemaat ruhu), E. Gellner “social cohesion” (sosyal bütünlük) veya “martial spirit” (askeri ruh). Mukaddime’yi Türkçe’ye çevirenler bazen bu kavramı “cinsiyet” şeklinde aktarmışlardır. Pirizade ve Cevdet Paşa asabiyet kelimesini tercüme etmeden olduğu gibi kullanmışlar, Ugan da bazen böyle yapmış, bazen “kavimlerin şevket ve kudreti” bazen de başka şekillerde tercüme etmiştir. Turan Dursun ise çoğunlukla “yakın akraba bağı”, yakın akraba topluluğu”, “yakın akraba” şeklinde tercüme etmiştir. (Uludağ 2017, 95)

İbn Haldun’a göre, “asabiyet sadece nesep birliğinden veya o manadaki bir şeyden hasıl olur”. (İbn Haldun 2017, 334). Nesep birliği olmadan oluşan asabiyete vela ve hilf (azadlılık ve ittifak) örnek gösterilebilir. Zira vela sebebiyle hasıl olan kaynaşma nesep sebebiyle vücuda gelen kaynaşma gibidir veya ona yakındır. (İbn Haldun 2017, 335) Mukaddime’nin genel kapsamından anlaşılmaktadır ki, İbn Haldun asabiyeti ikiye ayırmaktadır: (Uludağ 2017, 98)

1. Nesep asabiyeti
2. Sebep asabiyeti¹

Birincisinde aynı soydan gelmek ve kandaş olmak şart olduğu halde, ikincisinde böyle bir şart aranmaz, toplumdaki birbiri ile nesep birliği, akrabalığı bulunmayan insanlar bir amaç ve sebep nedeniyle birleşmektedirler. Nesep asabiyetindeki, diğer kişilere olan yakınlık ve güven duygusu fitri bir duygu iken, sebep asabiyetindeki etrafındaki kişilere yakın olma düşüncesi, zaruretten kaynaklanan tamamen akla dayalı bir tavır ve düşünce biçimidir. Çünkü aynı mahalleyi, şehri ve ülkeyi paylaştığın insanlarla soy birlikteliğin olmasa dahi, karşılaşacağın muhtemel tehditler müşterek olacağından dolayı, onlara karşı vereceğin savunma da ortak olmak zorundadır. Bu hal ortak tehlide karşılık, müşterek işbirliğini zaruri kılan sebep asabiyetini doğurmaktadır. (Karagöl 2015, 8).

Fakat, İbn Haldun için ilk başta gelen ve önemli olanı nesep asabiyetidir. “Zira her insan, kendi asabesinden ve nesebinden olan kimselerin imdadına koşmaya, daha çok önem verir. (Asabesinden gelen feryat, kişiyi galeyana

¹ Sebep asabiyeti İbn Haldun tarafından kullanılmış bir kavram değildir. Mukaddime’nin Osmanlıca’ya çevirisini yapan Pirizade Mehmet Sahib (ö. 1749) tarafından nesep haricinde oluşan asabiyeti anlatmak için kullanılan bir terimdir. (Tercüme-i Mukaddime-i İbn Haldun-Mukaddime Tercümesi (1725), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 51)

getirir). Allah'ın kullarının kalbinde yarattığı dar ve sıkışık zamanlarda hısım ve akrabasının imdadına koşma ve onlara karşı şefkatli olma duygusu insan tabiatında mevcuttur. Yardımlaşmaya ve dayanışmaya vesile olan bu duygu olduğu gibi, düşmanlarına daha çok korku salmalarının sebebi de budur.” (İbn Haldun 2017, 334).

Asabiyetin Önemi ve Amacı

İnsanlar yiyecek bulmak ve yaşamlarını sürdürmek için bir yerde yaşama-ya mecburdurlar. Bir yerde yaşamak, aile efradını diğerlerinin tecavüzünden korumak için insanların ihtiyaç duyduğu en önemli etken güven duygusudur. Birbirine yakın ve akraba olan insanların diğerlerinin saldırı ve tecavüzlerinden korunmak ve güven içinde hayatlarını idame ettirebilmek için oluşturdukları bir nevi dayanışma ve yardımlaşma duygusuna ihtiyaç vardır. İbn Haldun'un asabiyet düşüncesi de, işte bu ihtiyaca cevap vermektedir. Bu asabiyet duygusu ilk olarak sahrada yaşayan ve diğerlerinin saldırılarına hep açık olan bedevi kabileler arasında oluşmaktadır. Çölde yaşayan insanlar arasında nesep ve asabiyet olmadan onlar savunma birbirlerini koruma faaliyetlerini sadakitle yapmazlar. İbn Haldun tüm bu gerçeklikleri göz önünde bulundurarak: “Badiyede ikamet etmek, asabiyet sahibi kabilelerden başkası için mümkün olmaz” (İbn Haldun 2017, 333) demektedir.

Asabiyeti doğuran temel amil, tek kelime ile mahrumiyettir. Diğer insanların yardımı ve desteği olmaksızın badiyede (yani sahra çölünde) yaşamak, neredeyse mümkün değildir. Dolayısıyla badiye hayatı, “bir arada yaşama, yekdiğerini savunma, uzun süren mümarese, birlikte yetişme ve süt emme durumunun meydana getirdiği rabıta ile hayat ve mematla ilgili olan sair halleri” beraberinde getirir ki bu hususlar neticede asabiyeti doğurur. Fakat bir kere oluştu mu, asabiyet insanların siyasi olarak kollektif hareket etmelerine neden olur. İbn Haldun da bu kavramı esasen siyasi olarak ele almıştır. (Kayapınar, 92)

Bir toplumda farklı asabiyetler olabilir, İbn Haldun bunları umumi ve hususi asabiyetler olarak ikiye ayırır. Daha yakın olan akrabalar hususi asabiyeti oluşturmaktadır. Topluluk üzerinde riyaset (liderlik) sadece galebe ile hasıl olur ve en güçlü özel asabiyet diğerlerini yenerek onlara hakim olur. Bundan sonra da nisap (aile) dahilindeki riyaset, asabiyetleri zayıflayana ve başka bir asabiyet onları yenene kadar, sürekli olarak bir ferden öbür fer'e intikal eder. (İbn Haldun 2017, 339)

Söz konusu en kuvvetli asabiyet (ve aile) kendi kabilesi üzerinde liderliğe ulaştıktan sonra, tabiatının gereği olarak kendisinden uzak olan diğer asabi-

yetler üzerinde de hakimiyet kurmak (tagallüp) ister. Böylece en güçlü asabiyet kendisinden zayıf olan diğer asabiyetleri yenerek onlar üzerinde de hakimiyet kurarak kendi mülkünü genişletir ve bu yolla güçlü devlet kurar. “Böylece açık surette ortaya çıkan şudur: Mülk, asabiyetin gayesidir. Asabiyet gayesine ulaştığı vakit, içinde bulunulan zamanın verdiği imkan ve şartların müsaadesine göre ya tam istiklal veya müzaheret (ve destek verme) yolu ile kabile için mülk hasıl olur.” (İbn Haldun 2017, 350-351)

Asabiyet yoluyla devlet kurulduktan sonra devlet başkanı ve hakim kabile refah içinde yaşamaya başlar ve böylece onları diri tutan asabiyet zayıflamaya başlar. Bunun yanı sıra, mutlakiyetçi hükümdar bağımsız yönetim sürdürmek amacıyla sayesinde iktidara geldiği asabiyeti zayıflatmak yoluna gider. İçeride düzeni sağlamak ve dışarıdan gelen saldırılara karşı devletini korumak amacıyla bir orduya dayanmak zorunda olduğu için, zayıflattığı nesep asabiyetinin yerine paralı askerler tutmaya başlar. Onların parasını ödemek için halkın üzerine ağır vergiler konulur. Lüks ve rahat hayata götüren genişlik ve refah döneminden sonra kaçınılmaz gerileme başlar. (Rosenthal 1996, 134). Çünkü, israf arttıkça mali sıkıntılar çoğalır, vergiler ağırlaşır ve hükümdara asabiyet bağı olmadan para için hizmet eden askerlerin maaşları gecikir. Bu dönem yaklaştığında devlet efendi değişmeye hazırdır. Talipler de hiç eksik olmaz, iç ve dış müdahaleler başlar. İbn Haldun’a göre zeval saati geciktirilebilir, çöküş uzaklaştırılabilir, ama büsbütün durdurulamaz. (Meriç 2018, 153-154) İbn Haldun’a göre devlet erbabı lükse ve refaha alıştıktan sonra asabiyetinin zayıflaması sonucunda hanedanlığın varlığı, istisnalar olmakla birlikte, ekseriyetle her birinin ömrü 40 sene olan üç nesil (120 sene) sonra ortadan kalkmaktadır. (İbn Haldun 2017, 393)

Gördüğümüz gibi, İbn Haldun’un tanımladığı asabiyet kavramı kabile veya hanedanlığın devlet kurması veya iktidara gelmesi için önemli olduğu gibi bu iktidarı sürdürmek için de önemli faktördür. Zira iktidarda olan hanedanın ve ailenin asabiyeti zayıfladığı durumda daha güçlü olan başka asabiyet onun iktidarını sonlandırır ve kendisi riyasete geçer.

Modern Ulus Devletlerinde Asabiyet

Devletin yönetimini ele geçirmek için nesep asabiyetinin önemini vurgulayan İbn Haldun kendi yaşadığı dönemde ondan önceki dönemlerde kurulan devletlerin tarihi ve sosyo-politik durumunu göz önünde bulundurarak böyle bir kanaate varmıştır. O, aynı zaman da sebep asabiyetinin de nesep asabiyeti görevini görebileceğini vurgulamıştır. “Vela ve hilf (azatlılık – ittifak) sebebiyle hasıl olan kaynaşma, nesep sebebiyle vucuda gelen kaynaşma gibidir

veya ona yakındır” (İbn Haldun 2017, 335). demekle neseb birliği olmadan da güçlü asabiyetin kurulabileceğini ifade etmiştir. Fakat, günümüz toplumlarında neseb asabiyet eski etkinliğini kaybetmiş sebep asabiyeti onun yerine geçmiştir. Zira, günümüzde devlet yapıları değişmiş, iktidara gelme ve devleti yönetme şekilleri de orta asırlardaki halinden köklü olarak farklılaşmaktadır.

18. yüzyıl sonlarından toplumsal sözleşmeyi esas alan ulus devletler kurulmaya başlamıştır. Modern devlet şekli ulus-devlettir. Ulus-devlet, 19. ve özellikle 20. yüzyılın meşruiyet kazanmış devleti olarak nitelendirilebilir. Ulus-devlet, sanayi devrimi ve Fransız ihtilalinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak, bazı Avrupa ülkelerinde daha sonra da ikinci dünya savaşının sonucunda sömürgeciliğin ortadan kalkmasıyla Asya ve Afrika’da ulus-devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ulus dayanışması devletin meşruiyet zeminini din, kavim ya da krallık olmaktan çıkarıp; laik, demokratik zeminlere taşıyarak hizmet etmiştir. (Gündoğan 2002, 184).

İbn Haldun’un söylediği gibi asabiyetin nihai amacı mülk olduğundan modern ulus devletlerinde de asabiyet nihai amacı iktidarı ele geçirmek olan gruplarda daha fazla görülmektedir. Bunlar arasında asabiyeti diğerlerinden daha güçlü olan grup iktidara gelmeye ve iktidarda kalmaya hak kazanır. Fakat bu dönemde egemen olmak, riyasete ulaşmak isteyen gruplar teşkilatlanmalı ve toplumun üyelerinin onayını veya oyunu almalıdırlar. Açıkça ifade edersek, orta dönemlerdeki kan akrabalığını esas alan neseb asabiyeti modern demokratik devletlerde sebep asabiyeti esasında biraraya gelmiş siyasi partiler şeklinde temsil olunmaktadır.

Siyasi Partiler

Düşünüyoruz ki, İbn Haldun’un yönetime ulaşmak ve orada kalmak için önemli gördüğü asabiyet duygusu, modern ulus devletlerinde aynı amacı hayata geçirmek için kurulmuş siyasi partiler çerçevesinde somutlaşmaktadır. Günümüzdeki tüm toplumlarda, siyasal partiler vatandaşlar ile hükümet arasında bir bağ oluşturmaktadır. Bu nedenle, ister demokratik olsunlar ister olmasınlar tüm toplumlar partilere ihtiyaç duyarlar. Diktatörler bile idarelerini desteklemek için itaatker partiler kururlar. İster siyasal partileri sevsinler, ister siyasal partilerden nefret etsinler, ülkeler onlarsız yapamaz görünmektedir. (Roskin 2018, 229). Günümüz toplumlarında yönetimler, kendi asabiyetlerini siyasi partiler yoluyla halk arasında oluşturmakta ve sürdürmektedirler. Tek partili otoriter devletlerde siyasi parti olmasına rağmen, bu tür rejimler yönetim açısından orta asır feodal devletlere benzemektedirler. Hakiki anlamda modern yönetim şekli olan devletler, farklı partilerin özgür faaliyet

gösterdiği ve vatandaşların oy çokluğunu kazanarak iktidara gelebildiği demokratik devletlerdir.

Max Weber'e göre, modern toplumda demokratik yönetim, dar olarak bürokratikleşmiş ve parlamentonun işlemleriyle uygunluk içerisindeki kitle partilerinin varlığına bağlıdır. Siyasal partiler toplumda mevcut olan eğilimleri temsil ederler. Siyasal parti bu eğilimi zamanla belirginleştirerek, taraftarlarını hissen, fikren besler, yeni taraftarlar bulur. (Çağlayandereli 2017, 436). Zira "halkın ve umumun sevkedildiği (siyasi) her hususta mutlaka asabiyete ihtiyaç vardır." (İbn Haldun 2017, 379). Bu bakımdan siyasal partilerin ne olduğunu, özelliklerini ve nasıl faaliyet yaptıklarını yakından tanımak faydalı olacaktır.

Parti, Fransızcadan alınma bir kelime, Türkçe bir bütünün parçası, kısım ve ortak düşünce ve görüşteki kişilerin oluşturdukları siyasal topluluk, fırka anlamına gelmektedir. (TDK 2020). Siyasi parti ise, kabaca ifade edersek, siyasi amaçlar ve iktidara yiyelenmek kastıyla ortak görüş ve düşüncelere sahip kişilerin oluşturdukları belirli plan ve programları olan yasal gruplardır. Siyasal partiler, demokratik yaşamın en temel ve vazgeçilmez örgütleri olarak kabul edilmektedir. Bir siyasal sistemin demokratik olarak tanımlanabilmesi için mutlaka, özgür ve yarışmacı bir partiler sistemine sahip olması gerekmektedir. Siyasi partiler seçimler yoluyla hükümet politikalarını etkileyen demokratik kurallara bağlı örgütlenmiş sosyal grup şekli olarak tanımlanmaktadır. (Atasever 2019, 15)

Sosyal ve siyaset bilimcileri, siyasal partilere farklı özelliklerini göz önünde bulundurarak çeşitli tanımlar vermişlerdir. Bu özellikleri genel olarak dikkate aldığımızda siyasal partileri şu şekilde tanımlayabiliriz: "Siyasal parti, belirli bir siyasal habitusta, yasal ve meşru yollardan, görece sürekli ve istikrarlı bir örgüt aracılığıyla, seçmenlerin hedefleri doğrultusunda desteğini sağlayarak, devlet (yönetim) mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye ve sonra elde tutmaya çalışan, tüzel kişiliği olan, siyasal insan birlikteliğidir." (Çağlayandereli 2017, 448)

Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında ise siyasi parti şu şekilde tanımlanmıştır: "Siyasî partiler, Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır." (Siyasi Partiler Kanunu No: 2820) Tüm tanımların ortak özelliği olarak söyleyebiliriz ki, siyasi partiler yasal olmalıdır, faaliyeti anayasaya uygun olmayan örgütler siyasi parti

olamaz. Örgütlü olmalıdır, partideki kişiler ortak veya yakın toplum düşüncesine sahip olmalıdır ve en esasî siyasi partinin nihai amacı, iktidarı elde etme ve elinde tutma olmalıdır.

Siyasal partiler modernleşme sürecinde ortaya çıkmış, az çok yeni sayılabilecek, siyasal örgütlenmelerdir. Çağdaş siyasal partilerin başlangıcını kimi yazarlar Amerika Birleşik Devletleri'nin 1787 tarihli ABD Anayasası sürecine, kimi yazarlar İngiltere'nin 1832 Reform Yasası dönemine, kimi yazarlar da Fransa'nın 1848 İşçi Devrimleri dönemine dayandırırılar. Ne var ki, düşünce ve girişim olarak parti kavramının kökleri M.Ö. 5. Yüzyıl tarihinde mevcut olan Antik Yunan'a kadar götürülebilmektedir. Bunun yanısıra, parti sözcüğü ilk olarak M.Ö. 133 - 27 arasında Batı Roma İmparatorluğu'nda kullanılmıştır. Roma İmparatorluğu'nun son sürecinde, Roma'yı yöneten Senato "optimates" (asiller partisi) ve "populares" (halk partisi) olmak üzere ikiye bölünmüştü. (Çağlayandereli 2017, 437-438).

Antik Yunan ve Roma'da gözükten siyasal partileşmenin bu ilk oluşumları sürekli ve istikrarlı bir örgüt yapısına sahip değildiler ve kısa süre için hüküm sürmüşlerdir. Bu iptidai şekil siyasal partiler yerel örgütsel ağlarını kuramadıkları, görece iktidarı ele geçirmekten çok onu etkilemeyi amaçladıkları ve halk desteğini yeterince önemsemedikleri için günümüzdeki anlamıyla siyasal parti tanımına uymazlar. Bundan başka orta asırlar boyunca devletlerin tarihinde nesep asabiyetine dayanan kralların mutlak hakimiyeti devam etmiş onlara karşı olmak olağan bir siyasi partililik değil ihanet olarak telakki edilmekteydi. Böyle bir durumda tabii ki, her hangi bir siyasi parti kurulamaz ve faaliyet gösteremezdi. Bizim anladığımız şekliyle, modern siyasal partiler Batı'da 19. yüzyılda ortaya çıkmışlar ve peşi sıra tüm dünyaya yayılmışlardır. Bir anlamda modern siyasi partilerin ortaya çıkması demokratik toplumların kurulması ve demokrasinin genişlemesi ile bağlantılıdır. (Çağlayandereli 2017, 439).

Partiler toplum içindeki dayanışma duygusunu artırmak için üyeler kabul etmektedirler. Üye kavramı ilk olarak 20. yüzyılın başlarında sosyalist partilerle birlikte doğmuş ve sonradan diğer partiler tarafından da kabul edilmiştir. Fakat, parti üyesinin kesin bir özelliği yoktur, üyelik her partiye göre değişir. Üstelik, aynı parti içinde farklı üyeliklere de rastlanır. Genel olarak parti üyeleri, katılım yoluyla parti duygusuyla bütünleşen, onun doktrinini benimseyen ve faaliyetlerine yardım eden taraftarlardır. Üyeler, partinin kendi öz maddesi ve faaliyet malzemesidir. Üyeleri olmadığı takdirde parti, öğrencisiz öğretmene benzer. Üyeler sosyal desteğin yanı sıra mali yönden de partiyi desteklerler. Siyasal partiler, faaliyetlerini sürdürmek için ihtiyaç duydukları mali desteğin büyük kısmını üyelerinin aidyatları yoluyla toplamaktadırlar. (Duverger 1974, 105-106).

Siyasi partiler, esas amaçları olan iktidara gelmek için vatandaşların oylarına ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle, partiler vatandaşların tamamı arasında kendi görüş ve düşüncelerini yaymak, saygınlıklarını ve asabiyetlerini halk arasında güçlendirmek için parti il, ile, köy, mahalle teşkilatlarını kurularak vatandaşlarla diyalog halinde olmaya zen göstermektedirler. Bundan başka, onlar kendi propagandalarını hayata geçirmek için sosyal medyayı da aktif kullanmaktadırlar.

Asabiyeti Güçlendiren Faktörler

İbn Haldun ‘‘Devlet oturduktan ve işler yoluna girdikten sonra asabiyete ihtiyaç duyulmayabilir’’ (İbn Haldun 2017, 374) demektedir. Fakat modern demokratik devletlerde iktidar belirli bir süre ile sınırlı olduğundan ve yeni seçimlerde iktidarda kalmak için halkın oyuna ihtiyaç duyulduğundan iktidardaki kişi veya grup toplum içerisinde kendi asabiyetini her zaman diri tutmak zorundadır. Bunun için iktidardaki parti toplum içinde kendi saygınlığını artırmak için toplumun yararına politikalar yapmak veya yaptığı her şeyin halkın refahı için olduğunu göstermekte ve her fırsatta rakip grup veya partileri ktlemektedir. Bundan başka, her iktidar halk arasında kendi asabiyetini korumak ve güçlendirmek için bazı faktörleri kullanmaktadırlar. Asabiyeti güçlendiren faktörlerden tespit ettiğimiz bir kaçını burada göstermeye çalışacağız.

Ekonomi. İktidardaki asabiyetin sağlam olması için ilk önce güçlü ekonomiye ihtiyaç vardır. Bu yüzden tüm iktidarlar öncelikle ekonomik kalkınmayı ve halkın yaşam kalitesini yükseltmek amaçlı politikalar yapmak zorundadır. Her hangi bir iktidar zamanında kıtlık olması, yurttaşların açlık ve sıkıntı çekmesi büyük olasılıkla iktidarın halk arasındaki asabiyetini yok eder ve onun sonunu getirir.

İbn Haldun, ekonomik durumun kötüleşmesi halkın ağır vergilerden sıkıntı çekmesi devletin sonunu getireceğini ısrarla vurgulamaktadır. Devleti himaye eden orduya maaş, sultanın yakınlarına verilen bol bol ihsanlar, ihtiyaç ve gösteriş için harcanan paralar devleti iktisadi açıdan zayıflatır. Bunun karşısını almak için hükümdar yeni vergiler ihdas eder, fakat vergilerdeki artış itidal haddini aştığında halkın umrana olan gönüllü katkısı da ortadan kalkar. dediği vergi borçlarıyla temin ettiği faydayı, kârı ve kazancı mukayese edince, istifadenin az olduğunu görerek çalışma hevesini itirir. Bu takdirde, vergi mükelleflerinin azalması sebebiyle vergilerde toptan azalmalar ve düşüşler görülür. Devlette hasılat ve gelirler durmadan toptan düşüş gösterirken, vergi ve resimlerin nisbeti de sürekli olarak artış gösterir, nk umumi

hasılda görülen azalmanın bu yoldan telafi edileceğine inanılmaktadır. Bu durum devlet çökene kadar böyle devam eder. (İbn Haldun 2017, 540-541). Bu durumda, gelirleri azaldığı için ordusunun ve yakın adamlarının maaşlarını veremeyen ve ihsanda bulunamayan ve aynı zamanda halkı açlık ve sefalet çeken bir devlet tabii olarak kısa bir zamanda dağılacaktır. Türkiye Cumhuriyetinin dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in haklı olarak ifade ettiği gibi "Tencerenin deviremeyeceği hükümet yoktur."

Milliyetçilik. Asabiyeti korumak için ikinci önemli faktör milliyetçiliktir. Ekser devletlerde yöneticiler sayıca ve kültürce üstün olan halklar veya gruplar arasından çıkar. Marjinal bir etnik veya medeni gruptan birisinin kendisinden daha güçlü asabiye sahip gruplar olduğu halde iktidara gelmesi pek muhtemel değildir. İbn Haldun söylediği gibi "asabiyet sahibi olanlara reis olmak, onların nesebinden olmayanlar için mümkün değildir." Çünkü, riyaset sadece (mücadele ve) galebe ile hasıl olur. O halde bir kavim üzerinde riyaset sahibi olmak için, o kavim içindeki diğer asabiyetleri tek tek alteden galip bir asabiye dayanmak şarttır. (İbn Haldun 2017, 339). Günümüzde de çoğunlukla durum değişmemiştir. Bir devletteki hakim olan etnik toplum devleti daha çok sahiplenir ve kendilerini devletin esas vatandaşları gibi görürler. Devlette resmi dil olarak onların dili kullanılır ve kültürleri hakim olur. Tabii ki, hakim etnik gruba bağlı olan kişilerin iktidara gelme şansı daha fazladır.

Eskiden nesep birliği, aşiretçilik kabilecilik denilen şey modern ulus devletlerinde kendisini milliyetçilik şeklinde göstermektedir. Milliyetçilik bir ideoloji, söylem ve tahayyül edilmiş bir doktrindir. O, köklerini, toplumların yaşaması ve diğer milletler karşısında var olma fikrinin merkezinde bulur. Milliyetçilik duygusal bir yönelim olarak, tarihsel gelişme süreci içerisinde, toplumda ortak bir ulusal kimlik yaratılması yolunda önemli işlevi olan bir ideolojidir. Milliyetçilik, sanayileşme ile birlikte bir fikir hareketine, daha sonra da siyasal kimliğe bürünmüştür. (Savrun 2018, 11-12). Milliyetçiliğe göre, milli kimlik, diğer kimliklerin temelini oluşturan onlardan daha üst bir kimliktir. Milliyetçiliğin bütüncül yaklaşımı ülkedeki etnik, coğrafi ayrılıkları, oluşmuş veya oluşmaya müsait ekonomik veya tarihi kaynaklı bölgeselleşmeleri ortadan kaldırma, homojenize etme amacını güder. Hedeflenen coğrafi, kültürel ve siyasi anlamda türdeş bir yapı oluşturmaktır. Bu doğrultuda, üstün olan çekirdek etnik grubun kültürel değerlerinin uluslaşma sürecinde ön plana çıkarılarak tüm topluma ve ülkeye ortak bir kimlik kazandırma amacı büyük önem kazanmaktadır. (Şahin 2007, 6).

Modern toplumların genel nesep asabiyesi olarak isimlendirilebilecek milliyetçilik ideolojisi devleti ayakta tutan ve onu diğer uluslara karşı koruyan

önemli bir duygudur. Bu yüzden, iktidara gelmek ve iktidarını sürdürmek isteyen siyasi gruplar bu ideolojiyi desteklemeli veya en azından öyle gözükmek zorundadırlar.

Din. Modern ulus devletleri kurulana ve laiklik politikaları üretilene kadar dinler tarih boyunca her devletin yaşamında merkezi yer tutmaktaydı. Devletler yaptıkları savaşları ve barışları din adına yapmaktaydı. İbn Haldun Mukadime'sinde dini asabiyeti güçlendiren önemli bir faktör olarak göstermektedir. Ona göre "sahası geniş ve hakimiyeti büyük hanedanlıklar din esasına dayanır", çünkü, "kalpleri bir maksat için aynı noktada toplama ve kaynaştırma sadece dinini tesis noktasında Allah'tan gelen bir yardımla mümkün olur." "Dini renk, asabiyet sahipleri arasında mevcut olan rekabeti ve hasedi ortadan kaldırır, yönlerini sadece Hakk'a çevirir." (İbn Haldun 2017, 378)

Fakat, sekülerleşme süreciyle toplumu bir arada tutan dinsel değerlerin ulus devletlerin hizmetine girmesi, kutsallığı ilahi unsurlardan ulusal boyuta dönüştürmüştür. Günümüz dünyasında her ulus kendi kültürel değerleri üzerinden yeni kutsallar üretmektedir. Dinsel ritüellerin bireyselleşmesi ve kutsalın sadece dini değerlere atfedilmemesi laikleşme sürecinin bir sonucudur. (İpek 2018, 48). Devletlerin sekülerleşmesi toplumun tamamının dinden uzaklaştığı anlamına gelmemekte aksine modern dönemde dine yönelişler artmaktadır. Sovyetler Birliğinin çöküşü, komünizmle mücadelede dini oluşumların katkısı, İran İslam devrimi, radikal hareketlerin artışı, modernleşmiş toplumlarda dini oluşumların ve yeni dini hareketlerin ivme kazanması gibi gelişmeler, dinin toplum üzerindeki etkisini belirgin hale getirmektedir. (Albayrak 2019, 144). İktidara gelmek isteyen grupların dindar kesimin oyuna ihtiyacı olduğu için asabiyetini onlar arasında güçlendiren vaatlerde bulunması ve politikalar üretmesi gerekmektedir.

Dinin yanı sıra ulus devletlerinde inancına ve dünya görüşüne bakmaksızın tüm vatandaşları birleştirmek ve kaynaştırmak için sivil din isimli bir fikir ortaya atılmıştır. Bu din inananlarına/vatandaşlarına ortak aşkın gayeler ve nihai anlamlar manzumesi sunarak, vatandaşların ülkenin milli, dini ve siyasi menfaatlerini korumayı adeta bir ibadet veya görev telakki etmelerini sağlar. (Ataman 2020, 71). Sivil din ideyası ilk olarak 1762 yılında Jean Jacques Rousseau tarafından modern toplumlar için manevi ve ahlaki temelini nasıl önemli olduğunu gösterdiği *Toplum Sözleşmesi* isimli eserinde ortaya konulmuştur. İkinci olarak ise her ne kadar "sivil din" ifadesini kullanmasa da Emile Durkheim *Dini Hayatın İlk Şekilleri* isimli eseriyle günümüz sivil din bulguları üzerinde Rousseau kadar etkili olmaktadır. Bellah ise kendi çalışmasında Amerikan toplumunda sivil dinin varlığını göstererek Rousseau ve Durkheim'in görüşlerini somutlaştırmıştır. (Ataman, Vaughan 2017, 147-

148). Rousseau'ya göre sivil din, sosyo-politik ihtiyaçlar açısından, devleti desteklemek onun siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için devleti yönetenler tarafından tasarlanır. Sivil din, bu anlayışta, toplum üzerinde bir kontrol mekanizması olarak kullanılır ve başlıca özelliği de otoriter olmasıdır. Durkheim ise onu toplumun üyeleri tarafından paylaşılan değerler bağı olarak görmekte ve zorlayıcı olmayan bir toplumsal bütünleşmeyi desteklemeye yönelik bir anlayış olarak kabul etmektedir. Örneğin, Durkheim vatanseverlik ve milliyetçiliği, kurumsal dinlerin toplumdaki egemen pozisyonlarını yitirmelerinden dolayı oluşan boşluğu doldurabilecek bir sivil din olarak görmüştür. (Düzce 2017, 8).

Modern dönemde asabiyet güçlendirici faktörler olarak gösterdiğimiz bu etkenler toplumlara göre farklı şekillerde ortaya çıkabilir, arta veya azalabilir. Örneğin, ekonomik ve dini sorunlar yüzünden saygınlığını ve otoritesini kaybetmiş bir iktidar, umumi düşman olarak kabul edilen başka bir devletle veya grupla savaşa girdiğinde büyük olasılıkla halk tarafından ve hatta diğer rakip siyasi partiler tarafından desteklenecektir. Bazen iktidardaki gruplar, halk içindeki asabiyetini güçlendirmek ve kendisine karşı halk ayaklanmalarının karşısını almak için umumui düşmana karşı askeri operasyonlara başvurabilirler. Çünkü halkın tamamamını etkileyen toplumsal sarsıntılar, o cümleden, savaşlar ortak duyguları canlandırır, yurtseverlik gibi tarafgir tutumları, milli bilinç gibi siyasal angajmanları hayata geçirir ve tüm girişimleri tek bir amaçta yönlterek en azından bir süreliğine daha güçlü bir toplumsal bütünleşme yaratır. (Durkheim 2020, 259). Oluşan toplumsal bütünleşmeyi kullanan iktidardaki siyasi parti halk arasında kendi saygınlığını ve asabiyetini güçlendirmeye çalışır.

Baskıcı Rejimler ve Asabiyet

Şuraya kadar iktidarın yönetime gelmek için ve yönetimde kalabilmek için halka veya en azından seçimdeki oylarına ihtiyacı olan demokratik devletlerdeki asabiyet duygusunu aşağı yukarı ele almaya çalıştık. Şimdi ise, halkına karşı baskı uygulayan, diktatörlüklerde veya de-jure (resmi olarak) demokratik olsa da de-facto (faktiki olarak) demokrasi kurallarının rafa kaldırıldığı devletlere göz atalım.

Modern dönemde resmi olarak mutlak monarşi ile yönetilen devletler az sayıdadır. Bu devletlerde genel olarak iktidardaki aile devletteki en güçlü ve geniş ailedir. Bu tür devletlerde seçim ve iktidar derdi olmadığından iktidara gelmek isteyen muhalif partiler de neredeyse yok gibidir. Bu devlet tipleri orta asır kral devletleri ile benzerlik taşımaktadır. Yani kral kendi ailesinin,

yakın adamlarının ve ordusunun asabiyetine dayanmakta, halk içindedeki asabiyete ihtiyaç duymamaktadır. Bu tip devletlerin yönetimi ve oradaki asabiyet üzerinde çok durmayacağız, çünkü bu devletlerde konumuz açısından yeni veya modern bir şey yok. Bizim ele alacağımız devlet tipi sözde demokratik olup, fakat demokrasiden uzak olan devletlerdeki asabiyet şeklindedir.

Bu devlet tiplerinde resmi olarak vatandaşların tüm özgürlükleri ve hakları belirlense de yönetimdeki güç kendi iktidarının devamını sağlamak için insanları razı salarak değil, korkutarak hükmetmektedir. Bu yönetimlerde polis gücü önemli rol aldığı için bu devletleri modern polis devletleri diye de isimlendirebiliriz. Genel olarak, polis devleti (Polizeistaat), kamunun refah ve selametini sağlamak amacıyla her türlü önlemi almak konusunda yetkili olan, aynı amaç doğrultusunda bireylerin temel hak ve özgürlüklerine müdahalede bulunabilen, bunu gerçekleştirirken bireylere çeşitli külfetler yükleyebilen, ancak bunların tümünü yaparken herhangi bir hukuk kuralı ile bağlı olmayan devlet demektir. (Yıldız 2013, 217). Fakat, bizim burada ele aldığımız devletlerdeki özellik iktidarın refah, süreklilik ve selametini sağlamak için ülke nüfusu ve diğer siyasi partilere karşı polis gücünün orantısız kullanımı anlamına gelmektedir. Bu tip rejimler ülkeyi hukuk kuralları ile değil, güvenlik güçleri marifetiyle yönetirler. Bu ülkelerdeki baskıcı liderler kendi otoritesini pekiştirmek için istediği an anayasada ve kanunlarda dilediği değişikliği kolayca gerçekleştirebilmektedir. (Said 2020, 74)

İktidar tarafından halka yapılan baskılar normalde onun halk içindeki asabiyetini yok etmeli, ona karşı halk asabiyetini güçlendirmeli ve böylece başka siyasi partilerin iktidara gelmesine olanak sağlamalıdır. Nitekim, asabiyet mahrumiyetden, büyük oranda siyasi mahrumiyetden doğmaktadır. (Kayapınar 2006, 93). Fakat bu baskılar haddinden çok olup çekilemez hale geldiğinde halkın iktidara karşı asabiyetini de yok etmektedir. İbn Haldun halkın düştüğü bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Mezellet ve inkiyad (zelillik ve boyun eğme) asabiyetin sertliğini ve keskinliğini kırar. Zira kabile mensuplarının (yani halkın) içinde buldukları zillet ve boğun eğme hali, asabiyeti kaybetmiş olmalarının bir delilidir. Zira kendilerini müdafaa etmekten aciz kalmadıkça, zilletten hoşlanırlar hale gelmezler. Bu yüzden bunların, mukavevet ve mutalebeden (yeni haklar talep etme durumundan) da aciz kalacakları açıktır.” (İbn Haldun 2017, 352-353)

Yani halka yapılan baskılar sonucunda zelillik ve boyun eğme hali halkın tabiatına yerleşmekte, bir araya gelerek kendi temel haklarını bile istemekten aciz kalmaktadırlar. Kanunun aliliyi olamayan, korkuyla yönetilen tüm devletlerde durum aynıdır. Bu devletlerin halkı kendi canını, ailesini ve malını iktidardaki gruptan (rejimin polislerinden) gelebilecek tehlikelerden güvende

hiss etmediği için yönetimin beğenmediği veya onları kızdıracak eylemler bir yana, ona karşı söz söylemekten bile acizdir. Ruha bu korku, mezellet ve acizlik hali iyice yerleştikten sonra birey, ailesi ve yakınları ile hatta tekbaşına olduğunda bile kendisine bir zararı dokunur korkusuyla iktidarı eleştiremez. Yine, kendisine zararı dokunur korkusuyla veya faydasız hesap ettiği için seçimlere de gitmezler. Gidenler ise çoğunlukla aynı iktidara oy verirler, vermeseleler bile formal olarak geçirildiği için seçim kutusundan yine aynı iktidar çıkar. O yüzden, böyle durumdaki insanlardan iktidara karşı toplumsal tepki beklemek nafiledir. Çünkü, halkın asabiyeti, dayanışma duygusu, iktidar tarafından bilinçli olarak yok edilmiştir.

İbn Haldun, asabiyeti yok olmuş halka örnek olarak, Mısır'da Kıbtî zulmü altında yaşayan İsrailoğullarını göstermektedir. Hz. Musa kaviminin ruhuna yerleşmiş bu aşağılık duygusunu çıkarmak için Allah'ın emriyle kırk sene onları Tih çölünde dolaştırmıştı. (İbn Haldun 2017, 353). Bunun hikmeti zillet, kahr ve kuvvet pençesinden (ezilmiş olma halinden) yeni çıkan aşağılanmayı ve horlamayı huy haline getiren bir neslin çölde yok olması, ve arkasından, zillet damgası taşımayan, boyuneğme ve kahrın ne olduğunu bilmeyen yeni bir neslin gelmesidir. Bu suretle asabiyet yeniden vücuda gelmiş olmaktadır ve asabiyeti olan millet hakkını aramaya ve tegallübe muktedir bulunmaktadır. (İbn Haldun 2017, 353).

Gördüğümüz gibi, bir halkın asabiyet duygusunu mahvetmek o halka yapılabilecek en büyük kötülüklerden biridir. Maalesef, günümüzde bazı devletlerde, amacı sadece iktidarda kalmak olan gruplar, yönetimine karşı tehdit olur korkusuyla kendi halkının asabiyet duygusunu yok etmektedirler. Yok ettikleri halk asabiyeti yerine, para ve vazife için kendilerine yaranmak isteyen grupların desteğini koymaktadırlar. Bu tür devletlerin temel özellikleri, gelişmemiş olmaları, eğitim düzeyinin, toplumsal şüurun ve toplum duygusunun çok aşağı olması, bireyciliğin artması, tüm işlerin nepotizmle (dayılık müessesesi) ve rüşvetle hallolunması vs. gibi sıralanabilir.

Sonuç

Asabiyet teorisi, 14. Yüzyılda yaşamış ünlü müslüman düşünür İbn Haldun'un güç devlet teorisinin omurgasını teşkil etmektedir. İbn Haldun *Mukaddimesi* boyunca asabiyetin nasıl ortaya çıktığı, özellikleri ve amacı konusunda yaşadığı tecrübeler ve tarih bilgisi ışığında değerlendirmeler yapmakta örnekler vermektedir. Fakat, Mukaddime'de asabiyet kesin olarak tanımlanmamaktadır. Tüm tanımları göz önünde bulundurarak, asabiyetin nihai amacı mülk veya iktidar olan toplumsal bir dayanışma duygusu olduğunu söyleyebiliriz.

Orta asırlardan farklı olarak modern dönemde asabiyetler büyük oranda neseple değil sebeple oluşmaktadır. Nihai amacı iktidar olduğu için modern dönemdeki asabiyet duygusu ulus devletlerde iktidara gelmek isteyen siyasi partiler örneğinde somutlaşmaktadır. Siyasi partiler seçimle iktidara geldikleri için halk arasında kendi asabiyetini oluşturmak ve her zaman diri tutmak zorundadır. Halk arasında asabiyeti güçlü olan partiler yönetime hakk kazanırlar. Bunun için onlardan asabiyeti güçlendiren faktörleri bilmeleri ve bu doğrultuda politikalar yapmaları beklenmektedir.

Modern dönemde iktidara geldikten sonra onu kaybetmemek için halkı korkutarak asabiyet duygusunu yok eden devletleri modern polis devletleri olarak ifade ettik. Bu tür devletlerdeki baskıcı rejim uzun sürerse zillet ve kahr hali toplumun ruhuna yerleşmekte ve toplumun bir nevi dayanışma duygusu olan asabiyeti ortadan kalkmaktadır. Asabiyet duygusu yok olan toplum, kendisini toplum yapan en önemli özelliklerini kaybetmiş demektir. Topluma yeniden asabiyet duygusunu kazandırmak ise çok zor ve uzun süreli bir süreçtir. Bunun tam olarak mümkünlüyü ve nasıl olacağı ise araştırılmaya ihtiyacı olan çok geniş ve kapsamlı bir konudur.

KAYNAKÇA

Albayrak H. Şule. (2019). “ABD’de Hıristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi”, Darulfünun İlahiyat, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, Sy. 30, (s. 141-169).

Apak Adem. (2017). “Kabile Asabiyetinin Mahiyeti Üzerine Değerlendirmeler”, İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sy. 1, (s. 76-91).

Ataman Kemal, Vaughan Kitty. (2017). “When “Civil Religion” Becomes “Political Religion” : The Special Case of Great Britain”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sy. 58, (s. 145-159)

Ataman Kemal. (2020). *Ulus Olmanın Kutsal Temeli: Sivil Din*, 2. Baskı, Bursa, Sentez Yayınları.

Atasever Gülbahar. (2019). “Siyasal Parti Tipolojisi”, *İttihat ve Terakkiden Günümüze Türkiye’de Siyasal Partiler*, ed. Turgay Uzun, 3. Baskı, Ankara, Orion yayınları.

Buhari, Muhammed b. İsmâil Ebu Abdullah el-Cûfi, (1422/2001) *Sahîhu’l-Buhari*, thk. Muhammed Zehir b. Nâsir, Dimeşk, 1422/2001.

Çağlayandereli Mustafa. (2017). “Siyasal Partiler”, *Dünyada ve Türkiyede Siyasetin Sosyolojik Temelleri*, ed. Durmuş Aliarslan, İstanbul, Paradigma Akademi.

Çağrırcı Mustafa. (1991). “Asabiyet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, (s. 453-455).

Durkheim Emile. (2020). *İntihar*, çev. Özcan Doğan, Ankara, Doğu Batı yayını.

Duverger Maurice. (1974). *Siyasi Partiler*, çev. Ergun Özbudun, 2. Baskı, Ankara, Bilgi yayınevi.

Düzce Mesut. (2017). “Emile Durkheim’de Bir Sivil Din Olarak Milliyetçilik ve Vatanseverlik”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, Sy. 52, (s. 645-653).

El-Cabiri Muhammed Abid. (2018). *İbn Haldun’un Düşüncesi: Asabiyet ve Devlet*, çev. Muhammet Çelik, İstanbul, Mana yayınları.

Gündoğan Ali Osman. (2002-3). “Devlet ve Milliyetçilik”, *Doğu Batı*, C. 6, Sy. 21, (s. 181-193).

İbn Haldun. (2015). *Tercüme-i Mukaddime-i İbn Haldun-Mukaddime Tercümesi (1725)*, Osmanlıcaya çeviren. Pirizade Mehmet Sahib, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

İbn Haldun. (2017). *Mukaddime*, çev: Süleyman Uludağ, 14. Baskı, İstanbul, Dergah yayınları.

İbn Manzur Cemaleddin el-Ensari, (1414/1994), *Lisanu'l Arab*, Beyrut, Daru'l-Sadir.

İpek İbrahim, (2018). "Din Siyaset İlişkisi: Dünü, Bugünü, Geleceęi", Toplum ve Kùltür Araştırmaları Dergisi, Sy. 2, (s. 33-51).

Karagùl Mehmet. (2015). "Sosyal Sermaye ve İbn Haldun'un Asabiyet Düşüncesi", Uluslararası Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi, Konya, (ss. 1-11).

Karaman Hayreddin. (1991). "Asabe", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul (s. 452-453).

Kayapınar Akif. (2006). "İbn Haldunun Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım", İslam Araştırmaları Dergisi, Sy. 15, (ss. 83-114)

Meriç Cemil. (2018). *Umrandan Uygarlığa*, 27. Baskı, İstanbul, İletişim yayınları.

Rosenthal Erwin. (1996). *Ortaçağ'da İslam Siyaset Düşüncesi*, çev. Ali Çaksu, İstanbul, İz yayıncılık.

Roskin Michael G. (2018). *Siyaset Bilimi*, çev. Atilla Yayla, 3. baskı, Ankara, Adres yayınları.

Said Cevdet. (2020). *Şiddet Erdemi Öldürür*, çev. Fethi Güngör, 2. Baskı, İstanbul, Pınar yayınları.

Savrun Ergenekon. (2018). "Modern Milliyetçilik" *Milliyetçilik Tipolojileri* ed. Hasan Acar, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Siyasi Partiler Kanunu, Kanun No: 2820, madde 3, <http://www.anayasa.gen.tr/2820sk.htm>, (erişim: 31.05.2020).

Şahin Köksal. (2007). "Bir İdeoloji Olarak Milliyetçilik", Akademik Bakış, Sy. 12.

TDK, <https://kelimeler.gen.tr/parti-nedir-ne-demek-248360>, (erişim: 31.05.2020).

Uludağ Süleyman. (2017). "İbn Haldun ve Mukaddime", *Mukaddime*, 14. baskı, İstanbul, Dergah yayınları.

Yıldız Hayrettin. (2013). "Hukuk Devletinin Geliřim Sürecinde Mùlk Devleti ve Polis Devletinin Yeri", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakùltesi Dergisi, C. 15, Sy. 2, (s. 211-230).

Elnur Əzimli

İBN XƏLDUNUN ƏSƏBİYYƏT NƏZƏRİYYƏSİ VƏ MÜASİR DÖVRDƏKİ TƏZAHÜRLƏRİ

XÜLASƏ

İbn Xəldun XIV əsrdə Şimali Afrikada yaşamış müsəlman mütəfəkkir və elm adamıdır. O, İslam mədəniyyətinin ləngiməyə, geriləməyə və zəifləməyə başladığı bir zamanda İslam elm və fikir səmasında parıldayan son ulduz olmuşdur. Mütəfəkkir əhəmiyyətli bir siyasət adamı olaraq ömrünün çoxunu iqtidar çəkişmələri arasında keçirmiş, beləcə, dövlət və idarəetmə sahəsində zəngin təcrübə qazanmışdır. İbn Xəldun elmi, dünyagörüşü və təcrübələrinə istinad edərək, özünəməxsus əsərlər yazmış, istilahları ortaya qoymuşdur.

Bu məqalədə İbn Xəldunun “*Müqəddimə*” adlı əsərində geniş şəkildə istifadə edilən istilahlardan biri olan əsəbiyyətin nə olduğu və müasir dövrdəki karşılıqları araşdırılmışdır. Əsəbiyyət ərəb toplumunda Cahiliyyə dövründə istifadə olunan bir termin kimi yaxın qohum-əqrəbanı qorumaq, onlara kömək etmək duyğusunu ifadə edirdi. İbn Xəldun isə bu məfhumu inkişaf etdirərək dövləti qurmaq, idarə etmək və iqtidarda qalmaq üçün əsəbiyyət hissini əhəmiyyətini ortaya qoymuşdur. Araşdırmamız çərçivəsində İbn Xəldunun əsəbiyyət terminini tarixdən alaraq müasir cəmiyyətlərdə karşılığını tapmağa və funksional hala gətirməyə çalışdıq. Beləcə, son məqsədi mülk (hakimiyyət) olan əsəbiyyətin günümüzdə modern dövlətlərdə siyasi partiyalar şəklində təəcəssüm edildiyini ifadə etdik.

Orta əsr dövlətlərindən fərqli olaraq, demokratik qaydalarla idarə olunan müasir milli dövlətlərdə hakimiyyətdəki qrup iqtidarını davam etdirmək üçün xalqın səsini möhtacdır. Bu səbəbdən öz əsəbiyyətini xalq arasında hər zaman güclü tutmağa çalışır. Araşdırmamızda müasir dövlətlərdə əsəbiyyəti gücləndirən bəzi faktorlar “*Müqəddimə*”dən götürülən örnəklərlə karşılıqlandıraraq göstərilmişdir. Nəhayət, demokratik qaydaların işləmədiyi avtoritar rejimlərdə iqtidarın hakimiyyətdə qala bilmək üçün xalq əsəbiyyətini şiddət yolu ilə necə yox etdiyini İbn Xəldundan aldığımız örnəklərlə izah etməyə çalışdıq.

Açar sözlər: əsəbiyyət, milli dövlət, siyasi partiyalar.

Эльнур Азимли

ТЕРМИН АСАБИЙЯ ИБН ХАЛДУНА И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЯ В НАШЕ ВРЕМЯ

РЕЗЮМЕ

Ибн Халдун - мусульманский мыслитель и учёный, живший в Северной Африке в XIV веке. Он был последней звездой, которая сияла в небе исламской науки и мысли, в то время, когда исламская культура начинала замедляться, приходиться в упадок и ослабевать. Будучи важным политическим деятелем, мыслитель провёл большую часть своей жизни в политической борьбе с правящей властью и, таким образом, приобрёл богатый опыт в сфере государственного управления. Опираясь на свою мудрость, мировоззрение и опыт, Ибн Халдун написал своеобразные труды и разработал концепции.

В данной статье исследуется термин «асабийя», широко используемый в труде «Мукаддима» Ибн Халдуна, и его современные аналоги. Термин «асабийя» использовался в арабском обществе в период Джахилия для выражения чувства защиты и помощи близким родственникам. Развивая этот термин, Ибн Халдун показал важность чувства «асабийя» для основания государства, управления им и сохранения власти. В рамках нашего исследования мы попытались найти эквивалент данного понятия в современном обществе и сделать его функциональным, взяв за основу термин Ибн Халдуна «асабийя» из истории. Таким образом, мы показали, что «асабийя», конечной целью которого является мулк (правление), в современных государствах закрепились в форме политических партий.

В отличие от средневековых государств, сегодня, чтобы оставаться у власти в демократически управляемых государствах, правящая группа нуждается в голосах и поддержке народа. Поэтому они всегда пытаются поддерживать свой «асабийя» среди народа. В нашем исследовании определенные факторы, усиливающие «асабийя» в современных странах, раскрываются и сравниваются с примерами, взятыми из труда «Мукаддима». В заключение мы попытались объяснить на примерах, взятых у Ибн Халдуна, как при авторитарных режимах, где демократические правила не работают, правительство насильственно уничтожает «асабийя» народа для сохранения власти.

Ключевые слова: асабийя, национальное государство, политические партии.

*Elnur Azimli***IBN KHALDUN'S ASABIYYAH THEORY
AND ITS PRESENT-DAY PROVISIONS****ABSTRACT**

Ibn Khaldun was a 14th-century Muslim thinker and scholar who lived in North Africa. He was the last bright star in the sky of Islamic thought and science at a time when Islamic culture began to pause, regress, and weaken. As a prominent politician, he spent his entire career battling for political power, gaining extensive experience in the field of management. Ibn Khaldun wrote books and developed concepts based on his wisdom, worldview, and experiences.

One of these concepts, asabiyyah, which appears frequently in Ibn Khaldun's book *Muqaddimah*, and its modern manifestations have been investigated in this study. Asabiyyah was a term used in Arab society since the Jahiliyyah (pre-Islamic era) to express a sense of protecting and caring for close relatives. By coining this term, Ibn Khaldun demonstrated the importance of asabiyyah in establishing a state, ruling it, and maintaining power. In the scope of our research, we attempted to apply Ibn Khaldun's asabiyyah concept from history to modern societies and make it functional for today. As a result, we expressed that asabiyyah, whose ultimate goal is to gain power, in the form of political parties in modern nation-states.

Unlike in medieval states, the governing group in today's democratically ruled states relies on public vote and support to stay in power, and thus always strives to strengthen its asabiyyah among the people. In comparison to examples from *Muqaddimah*, our study demonstrates some factors that strengthen asabiyyah in modern states. Finally, we attempted to explain, using examples from Ibn Khaldun, how the ruling party annihilates people's asabiyyah (group feeling) through repressions in oppressive regimes that are not governed democratically.

Keywords: *Asabiyyah, nation-state, political parties*

Çapa tövsiyə etdi: s.f.d. A.S.Qənbərov